

XVI. YÜZYIL NASİHATNAMESİNDEN SEÇKİN BİR ÖRNEK: HIZRÎ'NİN ÂB-I HAYÂT MESNEVİSİ

Maksut BELEN*

ÖZET

Nasihatnameler, bilhassa genç nesillere öğüt ve ders vermek amacı ile kaleme alınmış ve atasözleri, deyimler, ayet ve hadisler, kelâm-ı kibarlar ve din ulularının sözlerini bulunduran öğretici nitelikteki eserlerdir. 16. yüzyıl şairi olup Kanunî'nin Bağdat seferi sırasında ölen Hızrî'nin 1531 yılında Amasya'da yazdığı, ahlakî öğüt veren "Âb-ı Hayât" bir nasihatnamedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nin Hacı Mahmud Efendi Bölümünde biri 3636, diğeri 3502 nolu iki adet yazma nüsha olarak bulunmaktadır.

Âb-ı Hayât, aruzun " Me fâ î lün / Me fâ î lün / Fe û lün ", kaside ve bendleri ise, "Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün" kalıbı ile yazılmıştır. İfadesi, yapmacıksız, açık ve kolay; dili zariftir. Şair, eserinde ses güzelliğinden ziyade anlama önem vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Nasihatname, Hızrî, Mesnevi, Yazma Nüsha

ABSTRACT

The Nasihatnames are didactic works, which include proverbs, phrases, verses, hadiths, Islamic theology and the words of religious scientists and are written with the aim to give advice and lessons especially to younger generations. Ab-ı Hayat is a Nasihatname, which gives moral advice and Hızri who died during the Bagdat campaign of Kanuni and was the 16 th century poet, wrote in 1531 in Amasya. It is found in pieces manuscript copies with one number "3636", the other number "3502" the department of Hacı Mahmud Efendi of Suleymaniye Library.

Ab-ı Hayat's measure is written in the pattern "Mefâilun / Mefâilun / Feûlun". Ab-ı Hayat's eulogy and bend are written in the pattern "Fâilâtun / Fâilâtun / Fâilâtun / Fâilun". It's expression is naturel unaffected, open and easy, his the language is elegance. Hızri gives importance to the meaning rather than the beauty of the sound in his work.

Key Words: Nasihatname, Hızrî, Mesnevi, Manuscript copy

Türk edebiyatında öğüt verme amacıyla söz söyleme geleneği oldukça eski tarihlere kadar uzanır. Doğruyu, iyiyi ve faydalıyı göstermek için söylenmiş atasözleri, başlangıçtan bu güne

* Dr., Ege Üniversitesi, Türkçe Öğretim Merkezi Okutmanı, belenmaksut@yahoo.com

kadar edebiyatımızda didaktik unsurların ve öğüt verme geleneğinin en önemli göstergesidir. Kalıplaşmış şekilleri olan, bazen yarı manzum diyebileceğimiz atasözleri, manzum nasihatnamelerin ilk örnekleri sayılır. Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık gibi eserler veya Ahmed Yesevî'nin "Hikmetler"i bu geleneği devam ettirmişlerdir. Yunus Emre'nin "Risâletü'n-Nushiyye"si, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden çıkarılacak dersleri vermekle kalmaz, bunları estetik bir biçimde sunar.

Bir kısım nasihatnamelere "pendname" adı verilmiştir. Bu adın verilışı Ferîdüddin Attar'ın "Pendname" adlı eserinden dolayıdır. Pendnamelerimizde genellikle Attar'ın eseri örnek alınmıştır. Yıllar boyu İslam ülkelerinde geniş ve derin bir ilgi ile okunan bu eser, tasavvufî görüş ile İslam ahlakını geniş kitlelere ulaştırıp yayma konusunda büyük bir rol oynamış ve daha sonra bu yolda verilen eserlere örnek teşkil etmiştir. Pek çok taklidi olduğu gibi tercüme ve şerhleri de oldukça fazladır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1990: 241). Bununla birlikte konusu ve kendisi yerli olan ve Attar'ın eserinden tamamıyla ayrı özellikler taşıyan pendnameler de yazılmıştır.

Ahlak, edebiyatın belli başlı konularından biridir. İslamî temele dayanan ahlak ve edep kurallarını veciz ifadelerle dile getirerek insanlara ve bilhassa genç nesillere öğüt vermek amacı ile kaleme alınmış olan öğretici nitelikteki nasihatnamelerin içinde, atasözleri, deyimler, ayet ve hadisler, kelâm-ı kibarlar¹ ve din ulularının sözleri yer almaktadır. Klasik Türk edebiyatında dinî konulu mesnevilerde de az çok öğütlere rastlamak mümkündür. Bu tür eserlerde yer alan hikâyelerin vermek istediği dersler de, öğütler halinde ifade edilmiştir. Hatta bazı maceraların anlatıldığı mesnevilerle tarihi kişilerin hayatını konu alan eserlerde, bir şekilde ilgi kurularak öğütlere yer verildiği görülmektedir (Kaplan 1992: C 3, 3).

Nasihat, ibret verici ders, tavsiye, ihtar ve öğüt demektir. Dinin emirlerini bildirip iyiliği teşvik etmek, yasakları, kötülükleri önleyip yaptırmamaya "emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münker" denir ki, Kur'an'da bu konuda bir çok ayet vardır. Bunlardan Al-i İmran suresi 104. ayette: "Ve sizden hayra davet eden, marûf ile münkerden yasaklayan bir cemaat bulunsun, işte kurtuluşa erenler onlardır." (Bilmen 1966: C 1, 429) denilmektedir. Bunlardan başka Al-i İmran suresi 110, 114; Maide suresi 79; A'raf suresi 157; Tevbe suresi 71, 112; Hac suresi 41; Lokman suresi 17. ayetlerde de "emr-i bi'l-ma'rûf"un önemi bildirilmiştir.

Hadislerde de "emr-i bi'l-ma'rûf"un gereği ve önemi açıklanmıştır. Bir hadiste: "Hayır, nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim, onları hak adına kötülüklerden men etmezseniz siz de rızaya eremezsiniz." (Ebu Davut, Melahim: 4336) denilmektedir. Diğer bir hadis de "Din nasihatten ibarettir" (Tebrizi, Birr:17-18; Müslim, İman:95) hadisidir. Bu ayet ve hadislerin emri doğrultusunda öğretici amaç güden eserlerle, dinî-tasavvufî eserlerde ahlak konusu geniş ölçüde yer almıştır.

Hızır'ın Âb-ı Hayat adlı mesnevisi de öğüt veren ahlakî bir eserdir. Nasihatnamesini 1531 (h. 938) tarihinde Amasya'da kaleme almış olduğunu eserinde dile getirmiştir.²

¹ Atasözü hükmüne geçmiş hikmetli, meşhur söz.

² 3636 nolu yazma, yaprak 99b, beyit 2313.

Age., yaprak 99b, beyit 2309.

Zı vü lâm ü hı'yidi Mustafa'nun, Dem-i Hicrine ol kân-ı safanun

Ebcet hesabıyla zı:900, lam:30, hı:8 =938.

16. Yüzyıl Osmanlı şairlerinden olan Amasya'lı Hızrî'nin hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Hızrî hakkında, Latifî (Tezkire-i Latifî 1314: 146-147), Hasan Çelebi (Kınalızâde 1978: C 1, 344) tezkirelerinde; değerli dilci ve lügatçilerimizden Şemsettin Samî'nin, "Kâmûsu'l-Âlâm"ında (Kâmûsu'l-Âlâm 1308: C 3, 2049) tezkirelerden nakledilerek; Mehmet Tahir'in "Osmanlı Müellifleri" kitabında (Tahir 1333: C 2, 162) ve "Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi"nde (1981: C 4, 222) kısaca bilgi verilmektedir. Bu kaynaklar Hızrî'nin Amasya'lı olup Kanuni Sultan Süleyman Han'ın Bağdat seferine katılarak orada vefat ettiğini (1534/ h. 941), Osmanlı şairlerinin ilklerinden sayılıp "Âb-ı Hayât" isimli nasihat ve ahlakı konu edinen manzumesi olduğunu ve bir de "Divan"ının varlığından söz edildiğini belirtmektedirler. Ayrıca bu kaynaklarda, Hızrî'nin kalem ustası olup nazmının gayet sade olduğu, sözlerinde nükte ve hayallerin fazla olmadığı vurgulanmaktadır. Biz onun

"Muhîb ol ehl-i ilme belki bende
Nasîhat itseler tut sem'i pende³
Meşâyih sohbetinden olmagıl dûr
Olasın tâ ki nefsün üzre mansûr⁴
İdegör aklunı nefsüne gâlib
Tarîk ehli olup ol Hakk'a tâlib"⁵

beyitlerinden, bir ilim, tarikat ve maneviyat ehli olup ilim meclislerinde bulunduğunu da anlıyoruz.

Âb-ı Hayât'ın Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde biri 3636, diğeri 3502 nolu iki adet yazma nüshası bulunmaktadır. 3636 nolu olan yazma, cilt ölçüsü 210x 140 mm, yazı alanı ölçüsü 133x 79 mm, satır sayısı 13, harekeli nesih yazı türüyle olup toplam 99 yapraktır. Yazmanın başında eserin ismi belirtilmeyip, besmele yazılmıştır. Kâğıdı kalın, samanlı abadi, cildi koyu vişne renkli, meşindir. Başlıklar kırmızı, cetveller üç çizgili, iç çizgiler de iki çizgilidir.

3502 nolu diğer yazma ise, cilt ölçüsü 202x 135 mm, yazı alanı ölçüsü 133x 82 mm, satır sayısı 11, harekeli nesih yazıyla olup toplam 94 yapraktır. Bu nüshanın başında ise kitabın adı yazılmış olup besmele yoktur. Kâğıdı kalın, samanlı abadidir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Cetveller çift, iç çizgiler tek çizgidir. 3502 nolu yazmada "Medh-i Sultan Mustafa ve İbn-i Sultan Mustafa" bölümleri ile 2115. beytten itibaren sona kadar olan kısımlar yoktur. 3636 nolu yazmada ise "Medh-i Ali" bölümü bulunmamaktadır.

Âb-ı Hayât, aruzun " Me fâ î lün / Me fâ î lün / Fe û lün " kalıbı ile yazılmıştır. " Çok kullanılan kalıplardan olan bu kalıp aruzun "hezec bahri"⁶ndendir ve daha çok mesnevilerde, bilhassa halk arasında okunan İslamî kahramanlık menkıbelerinde, tasavvuf eserlerinde, İslam kahramanlarının hayat hikayelerinde, Yusuf u Zeliha gibi, İslamî aşk ve iman menkıbelerinin hikâyelerinde kullanılmıştır. Aruzun ortaya çıktığı ilk yıllarda bu kalıp çok kullanılmış ve edebiya-

³ 3636 nolu yazma, beyit 2178.

⁴ 3636 nolu yazma, beyit 2182.

⁵ 3636 nolu yazma, beyit 2183.

⁶ Aruz vezninin bölümlerine "bahir" denilir. Aruzda on altı bahir vardır.

tımızda da asırlarca işlenmiştir. O kadar ki on birli hece veznine karşılık olan bu kalıpla söylenen menkıbelerin çokluğu ve dilden dile yayılışı Türk halk edebiyatı üzerinde de etkili olmuştur.

Âb-1 Hayât'taki kaside ve "bend"ler ise, aruzun "remel bahri"nden olan "Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün" kalıbı ile yazılmıştır. İran ve Türk edebiyatlarında çok kullanılan bu gür sesli kalıp, Türk edebiyatında daha XIII. asrın ilk divan şairi Hoca Dehhânî'den başlayarak gazel, kaside ve diğer divan şiirlerinde ısrarla kullanılmıştır.

Yazarlar ve şairler elbette yaptıkları işin farkındadırlar ve muhakkak ki sanatçı ile eseri arasında bir bağ vardır. "Hızrî" mahlasını almış olan şairimizin, nasihatnamesine Hazret-i Hızır'la ilgili olan "Âb-1 Hayât" ismini koymasına da manidardır.

"Âb-1 Hayât" tamlaması, Doğu-İslam edebiyatında tasavvufa dayanılarak, yahut yalnızca mazmunlaştırılarak: Manevi feyiz ve neşe; aşk ve irfan; ledünnî, ilâhî bilgi; Allah'a kavuşmak, sevgiliyle buluşmak; sevgilinin ağız ve dudaklarındaki zevk ve neşe; gerçek erenin sohbeti; söz ve şiir; manevi, maddi şarap; arı, duru su (Gölpınarlı 1989: C 1, 191-192) gibi birçok anlamlarda kullanılmıştır.

Bilindiği gibi her canlı suya muhtaçtır ve hayatını su eşliğinde rahat ve mutlu geçirebilir. Bu gerçeğe teşbihle, insanı kötülüklerden koruyarak kulluk ve iyilik yapmaya, maddi, manevi, dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmaya sebep ve araç olacağı düşünülerek esere "Âb-1 Hayât" ismi verilmiştir.

Âb-1 Hayât mesnevisinde, Besmele, Giriş, Tevhit, Takdir-i Rabbanî, Kuran'da adı geçen peygamberler, Münacat, Sıfat-1 meskenet, Na'tler, dört halife ve Kanunî Sultan Süleyman ile Şehzade Mustafa'ya methiye bölümlerinden sonra asıl konuya geçilerek, dünyanın faniliği, ömrün geçiciliği, dünya malına gururlanmanın yanlışlığı, ölüm ve ahiret konularında öğütler verilmiştir.

Hızrî'nin, eserinde verdiği öğütleri pekiştirdiği hikâyeler, İslâm tarihinden ve diğer semavî dinlerin tarihlerinden alınmıştır. Eserin sonunda, "Nasihat" başlıklı bölümde, ibadetleri yerine getirme gereği, ilim ehline dost olmanın faydaları ile öğüt tutmanın önemi vurgulanmıştır.

Hızrî'nin elimizde bulunan tek eseri Âb-1 Hayât'tır. Samimi bir tarz ve süse kaçmayan bir üslûbu vardır. Mesnevîdeki mısraların bazıları kasidelerindeki bazı mısralarından daha güzeldir. İfadesi, yapmacıksız, açık ve kolay; dili Türkçemizden güzel örnekler sunan bir zarifliktedir. Şair, eserinde ses ve söyleyiş güzelliğinden çok anlama önem vermiştir.

Latîfi, Hızrî'nin sözlerinin nüktelidir ve hayalsiz olduğunu söyler. Aslında sanatçılar genelde bilinen ve görülen alemi değiştirerek yeni bir dünya hayali kurdukları için nükte ve hayale başvururlar. Ancak Hızrî'nin, nasihat ettiği ve anlamı sanata tercih ettiği için görülen alemi değiştirmeye çalışmamış, bu yüzden de nüktelere yönelmemiş ve hayali derinleştirmemiş olduğu açıktır.

"Mesnevilerde dil ve anlatım bakımından farklı üç ayrı bölüm vardır. Bunlar, başlıkların dili, giriş bölümünün dili ve konunun işlendiği bölümün dilidir.

Türk mesnevilerinin başlıkları Türkçe, Farsça ya da Arapça'dır. Başlıkların dilinde şair kadar, yazıp çoğaltanların da payı vardır. Çünkü müstensihlerce başlığı değiştirilen mesneviler olduğu gibi, başlığı yazılmamış mesnevilerle de karşılaşmaktayız.

Giriş bölümünde yer alan konuların ağırlığını Allah, peygamber, din ve devlet büyükleri için yazılmış parçalar oluşturur. Onun için mesnevilerin giriş bölümünde dil genellikle daha ağırdır.

Konunun işlendiği bölümün dili mesnevilerin yazılış amaçlarına göre değişmekle birlikte, mesnevilerde dilin en sade olduğu, Türkçenin ağır bastığı yer bu bölümdür.” (Ünver 1986: 415-417). Âb-1 Hayât'ın dili de Ünver'in özetlediği mesnevi dil özelliklerine uymaktadır.

Topluma faydalı olabilmek düşüncesiyle çok sade bir Türkçe ile yazılmış olan bu eserde, bir anda ve kendiliğinden söylenivermiş intibacı uyandıran bir tabiiyet vardır. Sade Türkçe söyleyişe önem verilmiş, konuşma dilinin canlılık ve samimiyeti şiire yansıtılmıştır. Eserde edebi sanatlardan teşbih, telmih, irsal-i mesel, nida, istifham ve tekrar sanatları yapılmıştır. Tecnis bölümünde⁷ çok güzel cinas örnekleri verilmiştir. Atasözleri ve halk deyimleri başarılı bir şekilde kullanılmış, zorunlu olarak kullanılmış olan çok sayıda Arapça ve Farsça kelimeler de bu Türkçe söyleyiş içinde erimiş ve kaynaşmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi ayetler, hadisler ve atasözleri nasihatnamelerde önemli bir yer tutar. Âb-1 Hayât'ta da bir çok ayet, hadis ve atasözü vardır.

Eserde “Degür-(eriştir-, dokundur-), tekyelenmek (dayanmak), kanara (mezbağa, kasap çengeli), berkitmek (pekiştirmek, teyid etmek), ilenc (beddua) ve tanlamak (şaşırmak) gibi birkaç kelime dışında arkaik kelimeler pek yoktur.

Hızrî nasihatlerini büyük bir coşkunluk ve içtenlikle söylemiştir. Nazmında Türkçeyi aruza uygulamaktan ileri gelen imaleler çok sayıda göze çarpmaktadır. Fakat bunun dışında büyük sayılabilecek vezin hataları yoktur. Vezin zorunluluğundan halk söyleyişlerini nadiren

“Mürüvvet gelmez illâ kim veliden
Meseldür nitekim mürvet Alî'den”⁸

beytinde olduğu tarzda kullanmıştır. Ayrıca hattatlardan kaynaklanan imla bozukluğu ve yazım hataları da bulunmaktadır.

Âb-1 Hayat'ın, besmele ve girişten sonra “Tevhid” bölümünde, Allah'ın birliği, eşsizliği; kudretinin, ilminin sonsuzluğu; zat, sıfat ve isimlerinin sınırsız oluşu ve kâinatın Hazret-i Peygamber için ve insanın da ibadet için yaratıldığı anlatılmaktadır.

“Tevhid-i Rabbanî” adlı bölümde, Allah'ın dilediğini dilediği şekilde yarattığı, başta peygamberler olarak bütün insanların bilinen özellikleriyle birbirlerinden farklı bir şekilde talihli, talihsiz olarak iki grupta yaratıldıkları işlenmektedir.

“Münacat” bölümünde şair, insanın acizliğini kabullenip Allah'a yalvarması, tövbe ve şükretmesi gereğini belirterek Allah'a yalvarmakta, bağışlayıcı ve ikram sahibi olduğunu söyleyerek ondan yardım istemektedir.

“Sıfat-1 Meskenet” başlıklı bölümde, insanın aciz ve küçüklüğünü kabullenmesi ve alçak-gönüllülükle yükselmesi, Allah'ın emrini tutması, ahiret için çalışması, tövbe etmesi ve ömrünü boşa geçirmemesinin gereği vurgulanmaktadır.

⁷ 3636 nolu yazma, 542-569 beyitler.

⁸ 3636 nolu yazma, beyit 2253.

“Na’t” bölümünde, kâinatın Hazret-i Muhammed için yaratıldığı, onun yeryüzünün dolunayı ve şahı olduğu, ümmetine şefaathçi oluşu, ayı ikiye bölmesi ve savaşta susayan ordusuna parmaklarından su akıtıp içirmesi mucizeleri dile getirilmektedir.

Bunlardan sonra dört halife, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Mustafa ve oğluna, İbrahim Paşa’ya övgü bölümleri gelmekte ve daha sonra Hızrî, kendisini mesneviyi yazmaya sevk eden dört sebep ve delilden söz etmektedir.

İlk olarak, rüyasında Hazret-i Peygamber’i gördüğünü anlatan şair, onun kendisinin önüne bir tabak koyduğunu, kapağını açtığından içinden iki yüz tane yakut çıktığını, içlerinden en büyüğünü aldığını, orada sohbet eden birçok kimseye: “Bu taş iki yüz bin değerindedir.” dediğini belirtmektedir.

Yine rüyasında Hazret-i Peygamber’i gördüğünü, onun dolunay gibi doğduğunu, Hazret-i Peygamber’in ona siyah mürekkeple yazılmış beyaz bir kağıt verdiğini, o kağıtta Allah’ın “Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın” isimlerinin olduğunu ve kendisine: “ Bunları devamlı oku ve Hak yolunda devamlı ol!” diyerek ikazda bulunduğunu söylemektedir.

Tekrar yine başka bir rüyasında bir ses duyduğunu ve bu sesin ona: “Peygamberimiz için dört beyitlik bir naat söyle ki yarın cennet içinde mutlu ve cehennemden uzak olasın.” diye seslendiğini ifade etmektedir.

Sonra tekrar dördüncü bir rüyasında Câmî, Rûşenî, Ahmedî ve Gülşenî’yi görüp onlarla sohbet ettiğini, bir mendil içinde sayısız al renkli kiraz olduğunu ve onlara takdim ettiğini, onların: “Biz hissemizi önceden yedik, nöbetimizi geçirdik şimdi sıra sende bu senindir.” diyerek kendisine verdiklerini ve o kirazları yediğini, Kâbe ve Kudüs üzerine yemin ederek dile getirmektedir.

Ayrıca bu çeşitten daha bir çok deliller ve teşvikler olunca: “Hızrî, sana müjdelersun!” diyerek çok düşündüğünü: “Öyle bir nazım yazayım ki Hak ehli arasında okunsun, kalpleri sevindirsin, karanlık gönüllerde ışık yaksın, insana ölümü hatırlatsın, kalpten ömrün geçiciliği çıkmasın; öyle bir marifet ağacı dikeyim ki meyvesinden yiyerek beni yad edip duada bulunsunlar.” düşüncesiyle Âb-ı Hayât mesnevisini yazdığını belirtmektedir.

Şair bundan sonra eserin tamamına yakın kısmında, insanın ihtişamlı uzun bir ömür de sürse ölümden kurtulamayacağına, mal ve mülkün bir faydası olmadığına, mala hırs göstermek, mal yığıp biriktirmemek gerektiğine dikkat çekmektedir. Gurur çok kötü bir duygu olduğundan, Azâzil’in gururla şeytana dönüştüğünden; Firavun, Şeddat ve Nemrut’un gururla kötü sona gittiklerinden söz etmektedir. Bunlara ilave olarak da Allahu Teâlâ’nın dilenci ile fakiri bir tuttuğunu ve Dara, Sâm, Zâl, Kayser gibi kişilerin bütün ihtişamlarını bırakarak dünyadan gittiklerini, feleğin insanı öğüten bir değirmene ve yavrularını yiyen bir kediye benzediğini, doktorların ilaçlarının faydasız olduğunu, Leclâc, Cemşid, Bukrat, Hazret-i Lokman, Nuh, Cem vb. hepsinin bu fani dünyadan göç ettiklerini vurgulamaktadır.

Ayrıca mesnevîde, insanın yüksek değerde, ibadet için yaratıldığı, Allah’ın görmek ve görünmek için kainatı ve insanı yarattığı, ruhun cisme marifet ve ilahî bilgi için girdiği, ilmin besikten mezara kadar olduğu, insanın nefisini yenersen meleklere de üstün olacağı aksi takdirde hayvandan aşağı düşeceği işlenmektedir. Vücudumuzdaki beş duyunun, sultanın memur ve askerleri gibi olduğu, ruhun bu duygularla her şeye dikkat ettiği, insanın bunlarla kemal bulduğu

ve bu duyuları haram yollarda kullanmayıp Hakk'a şükretmesi, Kur'an'a iman etmesi ve Peygamberimizin sözünü tutması gereği vurgulanmaktadır.

Mesnevinin Fahriye beyitlerinde ise şair, Ahmedî ve Şeyhî'yi geçerek onları ardından çekip götürdüğünü, inci, söz dizisine letafet ve zerafet kattığını, sanatının çalışmakla elde edilme-yip Allah vergisi olduğunu, onun verdiği ilhamla hasbî ve karşılıksız yazdığını belirtiyor.

Eserin "Nasihat" bölümünde de Hızrî: "Ehl-i kemâl olmak istersen verdiğim öğütleri uygula böylece dünyada gam çekmezsin. Allah'ın emrini tut, farzlarını yap, Peygamberin sünnetine uy, yasakladığından kaç. İlim ehlini sev, nasihatlerini tut. Her sözü ve dedikoduları dinleme, anlamsız sözlerden yüz çevir. Günahkâr ve isyankârlarla arkadaş olma, çünkü onlarla sohbet etmek kalbe gam getirir. Aklını nefesine galip et, nefsin yoluna gitme. Rengine aldanıp şarap ve içki içme, o kötülüklerin anasıdır. Rahat olmak istersen dünyanın şöhretinden uzak dur. Kibri terk et, kendini beğenme, alçak gönüllü ol. Nifak ehli olma, fitneden sakın. Haklara ihanet etme, emanette emin ol. Sözünü tut, ilme çalış ki belâdan kurtarıp sana şeref verir. Sana bu yadigarı verdim, Hızrî'nin Âb-ı Hayât'ını okuyan pak zatını cahillikten korur." gibi uyarılarda bulunuyor. Hızrî bu konulardaki öğüt ve uyarılarını, Hazret-i Süleyman'ın karınca ile görüşmesi ve Şeddat'ın sarayına uğrayarak incelemede bulunması, Basra padişahının, Şeyh Mansûr bin Ammâr'ın aracılığıyla tacını ve tahtını terk edip fenafillah'a ulaşması gibi hikâyelerle pekiştiriyor.

Daha sonra "Vasiyet" bölümünde şair, nazımının her okunuşunda kendisine dua edilmesini, eksikleri bulunduğu tamamlanıp düzeltilmesini, hattat bulunursa yazdırılmasını isteyerek: "Ya Rab, kitabımı sana emanet ettim sen onu koru!" diye duada bulunuyor.

Eserin sonundaki "Tarih" bölümünde, Hızrî eserini, hicrî 938 (m. 1531) yılının, Cemaziye'l-evvel⁹ ayının onuncu günü olan bir pazartesi günü kuşluk vaktinde Amasya'da tamamladığını belirterek Allah'a, Amasya halkını kaza ve beladan koruması, dert vermemesi, dostlarını, atalarını affetmesi için yalvarmakta ve Hazret-i Peygamber'in ruhuna binlerce selam vererek "Âb-ı Hayât"ı sona erdirmektedir.

Eserinin en sonunda nasihatnamesinin amacına ulaştığını ifade ederek: "Ben inciler naklettim, her beyit dünya kıymetinde bir yadigardır. Okuyanı cahillikten korur, her sayfa Anka kuşunun kanadıdır. Öyle bir efsundur ki eğri giden felek, döndüğünden beri böyle güzel bir gidiş görmemiştir. Cihana ateş salıp taş kalpleri yumuşattım ve sözle ilim ve halk tabakasını esir ettim. Bunlar bana Allah vergisi bir sanattır, yoksa ben kendim böyle bir iş yapamam. Ben kendimi değil, bu yüksek anlamları methediyorum. Eserimi ehil olmayanlara vermeyin. Bu nazım ile iş görüp hareket kâmil olur. Sözlerin çokluğuna bakıp ayıplamayın, çünkü yeri geldikçe anlamlar sözleri gerektirdi. Ben arpa değil mücevher satıcısıyım ve cevherlerden latif bir elbise giydim."¹⁰ sözleriyle sanat ve eserini de öven Hızrî'nin bilgi, duygu ve içtenliği Âb-ı Hayât'taki teknik hataları örtmektedir.

İslamî Türk edebiyatı ürünlerinden olan nasihatnameler ve bu türün 16. yüzyılda değerli ve seçkin bir örneği bulunan Hızrî'nin "Âb-ı Hayât" mesnevisini bir nebze tanıtmaya çalıştık. Türk kültür tarihinde yer almış, fakat bugüne kadar yeterince araştırılmadığı için, arşivlerin

⁹ Arabî ayların beşincisidir, doğrusu "Cümâde'l-ülâ" dır.

¹⁰ 3636 nolu yazma, 2281-2290 beyitler.

tozlu raflarında terk edilmiş milli kültür hazinemizin birikimlerinden olan ve bilim alemine katılmayı bekleyen diğer nasihatnamelerin de gün ışığına çıkarılacağı istek ve inancındayız.

KAYNAKLAR

Bilmen, Ömer Nasuhi, **Kuran-ı Kerim'in Türkçe Meal-i Âlisi ve Tefsiri**, İstanbul 1966.

Ebu Davut, **Melahim** 17(4336).

Gölpınarlı, Abdülbâki, **Mevlânâ C. Rûmî, Mesnevî Şerhi**, Ankara 1989.

İbnu Mâce, **Fiten** 20(4006).

Kâmûsu'l-Âlam, İstanbul 1308.

Kaplan, Mahmut, **Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Van 1992.

Kınalızade Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şuara**, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1978.

Müslim, **İman**, 95.

Tezkire-i Latîfi, İkdâm Matbaası, Dersââdet 1314.

Tirmizî, **Tefsir**, Mâide(3050); Birr, 17, 18;

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları, İstanbul 1981.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Nasihatname, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.

Ünver, İsmail, **Türk Dili, Mesnevi**, Ankara 1986.